

Kde sa maximálne šesť osôb zhromaždilo v mojom mene

Michal ŠALAGA

Abstrakt

V zmysle aktuálne platnej vyhlášky Úradu verejného zdravotníctva SR sa zákaz usporadúvať hromadné podujatia nevzťahuje na pohrebné obrady do počtu 6 osôb. Pohrebné zhromaždenia sa tak (okrem krstov a sobášov) stávajú jediným legálnym verejným bohoslužobným zhromaždením. Okrem obmedzenia počtu návštevníkov pohrebu, ktorými smú byť len blízke osoby zomrelého, sú kazatelia v malomestskom / vidieckom prostredí nútení potýkať sa aj s ďalšími výzvami vyplývajúcimi z pandemickej situácie. Miestom obradu je cintorín prípadne dom smútku a obrad má značne skrátený liturgický poriadok. Otázkou ostáva, na ktoré úlohy pohrebu sa kazateľ v tejto situácii sústreďuje. S tým súvisí, čoho sa v tejto situácii ako ohlasovateľ Kristovho víťazstva nad smrťou vzdá, no pritom vykoná všetko, čo bol povinný vykonať (L 17,10). Príspevok hľadá odpovede na tieto otázky.

***Kľúčové slová:** pohreb, pohrebná kázeň, pandémia, smútok*

Abstrakt

Gemäß dem derzeit gültigen Dekret des Amtes für öffentliche Gesundheit der Slowakischen Republik gilt das Verbot der Organisation von Massenveranstaltungen nicht für Bestattungszeremonien für bis zu 6 Personen. Bestattungsversammlungen werden somit (abgesehen von Taufen und Ehen) zum einzigen legalen öffentlichen Gottesdienst. Neben der Begrenzung der Zahl der Bestattungsbesucher, die möglicherweise nur dem Verstorbenen nahe stehen, sind Prediger in einer kleinstädtischen / ländlichen Umgebung gezwungen, sich anderen Herausforderungen zu stellen, die sich aus der Pandemiesituation ergeben. Der Ort der Zeremonie ist ein Friedhof oder ein Trauerhaus und die Zeremonie hat beträchtlich abgekürzte liturgische Ordnung. Es bleibt die Frage, auf welche Bestattungsaufgaben sich der Prediger in dieser Situation konzentrieren wird. Damit verbunden ist, was er in dieser Situation als Herold des Sieges Christi über den Tod aufgibt, tut aber gleichzeitig alles, wozu er verpflichtet war (Lk 17,10). Der Artikel sucht nach Antworten auf diese Fragen.

***Kennworte:** Beerdigung, Bestattungspredigt, Pandemie, Trauer*

Historický úvod

Samuel Hruškovic evanjelický teológ, superintendent Banského dištriktu a môj krupinský spolurodák napísal v roku 1719 ako 26 ročný do svojej autobiografie¹⁴⁸: „Keby sa mi dostalo riadneho pohrebu a hrobu, chcel by som, aby bol takto usporiadaný...“¹⁴⁹

Je namieste, aby sme tieto slová čítali v kontexte nábožensko politickej situácie situácie v Uhorsku na prelome 17. a 18. storočia, kde „protireformačný nápor dosiahol posledný vrchol práve za panovania Leopolda I.“¹⁵⁰ (1655 – 1705). Zároveň si musíme uvedomiť, že okrem ohrozenia vyplývajúceho z prebiehajúcej rekatolizácie a zápasov medzi ortodoxiou a pietizmom tu bol silný nepriateľ v podobe chorôb a pandémie, ktorý ničil životy bez rozdielu vierovyznania.

Hruškovic píše o smrti svojej matky a súrodencov: „*Otec mal s ňou (Rebeka r. Zimániová) okrem mňa troje detí: 1. sestru Juditu, ktorá ... chvalabohu ešte žije; 2. brata Gabriela Hrušku, veľmi nadaného chlapca, ktorého som tak veľmi miloval, že som vždy omdlieval, keď som videl, že sa mu niečo zlé stalo. Nikdy nebudem môcť tak milovať iného človeka ani akékoľvek stvorenie. Zomrel blažene v siedmom roku svojho veku u starej matky v Turom Polí, počas moru, dňa 10. decembra 1710, keď poslednú noc pred smrťou v chorobe jasným a príjemným hlasom zaspieval v spánku celú pohrebnú pieseň Človek hrišný v svete, jsauce pri svém živote atď., hoci sa ju nikdy neučil. Keby som neveril, že žije u Boha, nemohol by som nijako zniesť bolesť nad jeho smrťou. Ale budem ho vidieť s jeho i mojím presladkým bratom Ježišom Kristom naveky;*¹⁵¹ 3. sestru Máriu, ktorá po roku od svojho narodenia ako sirota po najsladšej matke, nasledovala ju a svojho brata do večného mesta. Moja Milovaná matka, zachvátená morom, ktorý zúrila v Krupine, prenesená do nemocnice skončila svoj život dňa 26. septembra 1710, žalostne, v neprítomnosti všetkých priateľov i manžela i dietok, ale predsa blažene, lebo vždy zachovala vieru v Krista a osvedčila ju pred všetkými, ktorí ju poznali. Touto trojnásobnou smrťou mojich najmilších priateľov, matky, brata a sestry, uvrhol ma Boh do veľkého zármutku a veľmi pôsobivo poučil, aby som privykol byť trpezlivým a dôverovať len v neho. Spravodlivý si Pane a spravodlivé sú Tvoje súdy! (Tobiáš 3,2) Je dobré, že si ma ponížil, buď meno Tvoje naveky blahoslavené! To je však pri mne zvláštne, že

¹⁴⁸ „Autobiografiu písal predovšetkým pre svoje potreby, pre poučenie svojich priateľov a aj preto, aby bol pri jeho pohrebe poruke vlastný životopisný materiál.“ OZÁBALOVÁ, Ľ. *Autobiografia Samuela Hruškovica*. In: HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 126

„Hruškovicova autobiografia mala poslúžiť ako podklad pre pohrebnú kázeň pri jeho pohrebe, poučiť príbuzných, poslúžiť vnútornému sebaspytovaniu autora.“ OZÁBALOVÁ, Ľ. *Autobiografia Samuela Hruškovica*. In: HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 128

¹⁴⁹ HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 13

¹⁵⁰ SCHWARZ, K.W. *Samuel Hruškovic (1684-1748) a náboženskopolitická situácia v Uhorsku na prelome 17. a 18. storočia*. In: HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 148

¹⁵¹ „Keby som neveril, že žije u Boha, nemohol by som nijako zniesť bolesť nad jeho smrťou. Ale budem ho vidieť s jeho i mojím presladkým bratom Ježišom Kristom naveky; Toto osobné Hruškovicovo vyznanie považujem za kľúčové pre spracovávanie straty. Zároveň v ňom vyjadruje eschatologické očakávanie v kontexte spoločenstva s Ježišom Kristom.

*som nikdy nemohol byť prítomný pri smrti žiadneho z mojej rodiny. Verím, že sa tak nestalo náhodou, ale Božou vôľou, ktorú neprestanem chváliť, hoci ju nechápem.*¹⁵²

Hruškovicova *zvláštna* skúsenosť je vlastná ľuďom aj dnes. Umieranie človeka bez možnosti mať pri lôžku niekoho z blízkych, je aj mimo pandemickej doby všeobecne negatívne prijímaným aspektom. V súčasnom stave sú pacienti od fyzického kontaktu so svojimi najbližšími počas posledných chvíľ svojho života úplne odrezaní.¹⁵³ Z toho vyplývajú neopomenuteľné výzvy, ktoré je potrebné reflektovať v pastorálnom prístupe k pozostalým vrámci pohrebnej kázne ako aj pri osobnom stretnutí duchovného pracovníka s nimi. V záverečnej vete citovanej z jeho autobiografie posúva Hruškovic do našej pozornosti svoju odpoveď na kritickú skúsenosť smrti blízkeho v osamelosti. Je na kazateľovi, aby ju v príprave pohrebnej kázne spracoval do podoby, ktorá bude uchopiteľná tými, ktorí sú smrťou svojho blízkeho človeka bezprostredne zasiahnutí.

V roku 2016 som si dovoľil napísať v dizertačnej práci tvrdenie, že kresťanský cirkevný pohreb a rovnako aj pohrebnú kázeň nie je možné nahradiť niečím podobným, čo len preberá niektoré kresťanské prvky.¹⁵⁴ K uvedenému tvrdeniu mám však dnes isté výhrady. Predpokladám totiž, že kresťanský obsah je možné podať a teda potešujúcu zvesť evanjelia je možné prinášať aj mimo zvyčajného cirkevného pohrebu.¹⁵⁵ Pandémia je možným hýbateľom aj v tomto smere.

Privilegovanosť kazuálíi počas protipandemických opatrení

Na základe prognóz štatistického úradu som v roku 2016 v dizertačnej práci uviedol v SR pre rok 2020 predpoklad 53712 zomretých. Kvôli pandémie boli čísla iné a nebyť jej, dosiahli by sme súčasný počet úmrtí 59615¹⁵⁶ v skutočnosti asi až v roku 2033. Pri 75% kresťanských pohrebov sme ich tu v uplynulom roku mali približne 44711.

¹⁵² HRUŠKOVIC, S. 2006. s. 17

¹⁵³ „*Veľa príbehov, ktoré som v Chebe počul, sa týkalo smrti. Odišli blízki a známi. V hlave mi utkvel jeden, ktorý – hoci sa to možno na prvý pohľad nezdá – patrí k tým šťastnejším. Muž prekonal koronavírus, ťažký priebeh so zápalom pľúc. Z nemocnice sa vrátil domov, kde sa oňho starala jeho žena. Jeho stav sa opäť začal zhoršovať. Lapal po dychu, choroba na ňom zanechala ťažké následky. Manželka tušila, že je zle. Rozhodla sa však nevolať záchranku; nechcela, aby jej muž zomrel za múrmi nemocnice. Je dosť pravdepodobné, že by nedostal ani šancu na intenzívnu starostlivosť a ona by ho už nikdy nevidela. Odišiel nakoniec doma, obklopený láskou. Položil si ruky na hrud' a naposledy vydýchol. Rodina mala šťastie v tom, že sa mohla s blízkym rozlúčiť. Ich spoločná cesta mala záver. Na rozdiel od mnohých iných.*“ VODRÁŽKA, P. 2021. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2289539/ako-sme-sa-preklamali-ku-katastrofe-a-aj-tak-sa-z-nej-nepoucili-reportaz-z-ceskeho-chebu/?ref=tit>

¹⁵⁴ ŠALAGA, M. 2016. s. 9

¹⁵⁵ Viac k téme je možné nájsť tu: STANLEY, A. 2015. *The Challenge of the Funeral Celebrant. A Mission Opportunity for the Church.*

¹⁵⁶ „*Podľa dostupných údajov umrelo na Slovensku v roku 2020 najviac ľudí od skončenia 2. sv. vojny. Z údajov MV SR vyplýva, že počet úmrtí od 1.1. 2020 do 31.12.2020 predstavoval 59615. Za december pritom ministerstvo zaregistrovalo 7362 úmrtí, čo výrazne vybočuje z priemeru.*“ Dostupné na internete: (<https://www.startitup.sk/slovaci-zdielaju-klamstvo-o-pocte-umrti-v-roku-2020-v-skutocnosti-pocet-zosnulych-vyrazne-narastol/>)

V zmysle aktuálne platnej vyhlášky ÚVZ SR sa zákaz usporadúvať hromadné podujatia nevzťahuje na pohrebné obrady do počtu 6 osôb.¹⁵⁷ Pohrebné zhromaždenia sa tak (okrem krstov a sobášov) stávajú jediným legálnym verejným bohoslužobným zhromaždením. V určitom význame je v porovnaní s inými aktivitami cirkví, ktoré sú toho času zastavené, pohreb naopak privilegovaný.¹⁵⁸ Okrem obmedzenia počtu návštevníkov pohrebu, ktorými smú byť len blízke osoby zomrelého, sú kazatelia v malomestskom / vidieckom prostredí nútení potýkať sa aj s ďalšími výzvami vyplývajúcimi z pandemickej situácie. Miestom obradu je cintorín prípadne dom smútku a obrad má značne skrátený liturgický poriadok. Pohreb konaný pod holým nebom môže vzhľadom na poveternostné podmienky a iné rušivé prvky¹⁵⁹ do veľkej miery komplikovať prácu kazateľa. V danej situácii by mal nájsť taký časový rámec, ktorý by nezaťažoval a ani neukracoval pozostalých a ktorý by zároveň bol dostatočne široký pre zvesť, modlitby, vyznanie viery, požehnanie či prípadné ďalšie časti liturgie pohrebu a odobierku. Dom smútku ako priestor pohrebného obradu je v dnešnej dobe už síce štandardným riešením, ale v sledovanom prostredí je konanie pohrebného obradu v kostole, ak to umožňujú okolnosti, preferovanou voľbou pozostalých. Dá sa povedať, že priestor domu smútku nepatrí do komfortnej zóny ani u duchovného pracovníka ani u pozostalých.

Ciele pohrebu a pohrebnej kázne

Ciele pohrebu a pohrebnej kázne ostávajú také aké boli pred pandémiou. V kresťanských cirkvách stojíme pri konfrontácii so smrťou človeka na jednej a tej istej platforme. To platí aj napriek určitým rozdielom, ktoré nachádzame medzi katolíckym a protestantským nazeraním na význam pohrebu s ohľadom na zomrelého a na pozostalých.

Ciele / úlohy pohrebu sú spoločné, či už sa jedná o cirkevný alebo občiansky pohrebný obrad. Masarik úlohy pohrebu rozoznáva v štyroch bodoch: (1) uloženie tela zosnulého, (2) rozlúčka so zosnulým, (3) prechodový rítus, (4) vyrovnávanie sa so smrteľnosťou človeka.¹⁶⁰

Ciele pohrebnej kázne sú až na špecifické prípady, ktoré poznáme v Anglikánskej cirkvi, odlišné od cieľov občianskeho pohrebného príhovoru.¹⁶¹ Definujeme ich v dvoch hlavných okruhoch ako (A) pastorálne a (B) misijné ciele pohrebnej kázne. Podľa Šurába Božie slovo v pohrebnej kázni (1) osvecuje tajomstvo smrti, (2) prebúdza a posilňuje vieru, (3) prináša potechu aj v smútku.¹⁶²

¹⁵⁷ Za určitých podmienok (negatívny test a ohlásenie akcie na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva) sa pohrebného obradu smie zúčastniť viac osôb.

¹⁵⁸ Duchovnému pracovníkovi je na rozdiel od blízkej rodiny tiež umožnený prístup k umierajúcej osobe v zdravotníckom zariadení.

¹⁵⁹ Ako rušivé prvky som mohol pozorovať ruch dopravy z cesty vedľa cintorína, hluk stíacích lietadiel, vytrvalý štekot psa z dvora susediaceho s cintorínom, vyzváňanie zvonov, pílenie dreva, kosenie...

¹⁶⁰ MASARIK, A. 2011. s. 74-76

¹⁶¹ Viac k téme je možné nájsť tu: STANLEY, A. 2015. *The Challenge of the Funeral Celebrant. A Mission Opportunity for the Church.*

¹⁶² ŠURÁB, M. 2013. s. 55-56

Účelom homílie nie je podľa autorov Costello a Wallace „primäť k slzám, ale vyvolať úprimnú chválu a vďakyvzdanie za to, čo Boh vykonal a koná pre nás skrze zachraňujúcu smrť a vzkriesenie Krista.“¹⁶³

Kacianová podáva na základe výskumu tvrdenie istej evanjelickej farárky, že „cieľom pohrebnej kázne je ľudí povzbudiť a utvrdiť v nádeji vzkriesenia.“¹⁶⁴

Filo udáva, že úlohy pohrebnej kázne možno opísať v troch bodoch: (1) pomoc v ťažkej situácii života, (2) pomoc viery, (3) misijné oslovenie.¹⁶⁵

Úzke 6 členné pohrebné zhromaždenie zaiste nestrháva kazateľa k tomu, aby sa v pohrebnej kázni na úkor pastorálnych cieľov sústredil na misijné ciele. No aj v tomto nastavení má neopomínanie misijných cieľov svoje opodstatnenie. Pritom platí, že by bolo nesprávne chápať tieto dva okruhy cieľov ako navzájom sa vylučujúce, keďže ako uvádza Masarik „v jednej i druhej oblasti cieľov ide o vznik alebo podporu viery pre jej využitie v každodennom živote.“¹⁶⁶

Čo (si) odpustiť

Aký dosah bude mať na ciele pohrebu vypustenie niektorej obvyklej časti pohrebu? V mojej profesii sám často mám a ešte častejšie u okolia pozorujem kritický pohľad na naťahovanie časového rámca pohrebu. Ako teológ chápem, že všetko má svoje trvanie a všetko spolu si pri pohrebe vyžaduje svoj čas. Od záľuby v dlhých obradoch, kázňach, modlitbách, odobierkach¹⁶⁷ ... by mali vďaka pandémie cirkvi upustiť, ak pravda nechcú byť zodpovedné za to, že pri pohrebe spolu s mŕtvym často pochovajú aj zvesť evanjelia. Kvalita služby duchovného na pohrebnom obrade v jeho snahe naplniť ciele pohrebu za žiadnych okolností nesmie závisieť od finančných faktorov.¹⁶⁸

Pohrebné obrady prešli počas minulých desaťročí zmenami. Niektoré boli vynútené ideológiou vládnucej strany a iné vyplynuli z praktických potrieb. Pandémia kladie otázky aj do kazuálnej praxe. Čo smieme nadobro vypustiť a na čom by sme mali naopak trvať?¹⁶⁹ Už počas 1. vlny

¹⁶³ COSTELLO, M. - WALLACE, J.A. 1999. s. 23-24

¹⁶⁴ KACIANOVÁ, N. 2015. s. 59

¹⁶⁵ FILO, J. ml. 2004. s. 276

¹⁶⁶ MASARIK, A. 2011. s. 111

¹⁶⁷ Odobierka by mohla mať iné miesto, ako po kázni, kedy ľudí rozcitlivie a odvádza ich (veľmi obmedzenú) pozornosť od dôrazov pohrebnej kázne. „V pohrebnej agende je uvedená po pohrebnej kázni. Jedna respondentka uvádza, že odobierku presunula pred kázeň Slova Božieho, z jednoduchého dôvodu: odobierka ľudí rozcitlivie, pričom cieľom pohrebnej kázne je ľudí povzbudiť a utvrdiť v nádeji vzkriesenia.“ KACIANOVÁ, N. 2015. s. 59

¹⁶⁸ „Keď dáte viac, bude aj žalm.“ Finančnou platbou podmieňoval farár zaradenie spievaného žalmu do liturgie pohrebného obradu. Toto svedectvo spred niekoľkých desaťročí sice nie je možné overiť, ale považujeme ho za možné.

¹⁶⁹ Roky som hľadal odpoveď na význam šerpy, ktorá sa pri pohreboch v RKC uväzuje na kríž, ktorý nesie miništrant alebo člen rodiny na začiatku sprievodu a pred spustením do hrobu sa položí na veko rakvy (niekde ju farár vhadzuje do hrobu po spustení rakvy). Pozostalí niekedy obzvlášť pripomínajú, aby sa nezabudlo na šerpu. Podľa slov krupinského farára RKC Mons. ThDr. Mariana Bublinca, PhD. je šerpa folklórny prvok, bez nejakého liturgického významu. V prostredí ECAV je jedinou obcou, kde sa šerpa vyžaduje Cerovo. Tiež je tu zvykom pred

pandémie vydalo predsedníctvo ECAV usmernenie týkajúce sa pohrebov. „*Pohreby sa konať musia. Opäť je treba dodržiavať všetky odporúčané pravidlá hygieny a správania sa. V liturgickej časti poriadku pohrebu je možné podľa vlastného uváženia skrátiť poriadok na nutné minimum. Zachovajte však vážnosť obradu a zvest' Božieho slova. Na zmeny v poriadku upozorníte vopred smútiacu rodinu.*“¹⁷⁰ Čo je a ostane kľúčovým prvkom bez ktorého by sme sme nechceli podstúpiť pohreb svojich blízkych a napokon ani náš vlastný pohreb? Bude nám v tomto prípade Hruškovíc inšpiráciou?

Pohreb v pandemickej dobe

V prostredí RKC počas pandémie sledujeme, že pohrebný obrad pri hrobe niekedy v dedinskom prostredí netrvá ani 10 minút (Hontianske Nemce). V Krupine má v súčasnosti rovnaký typ pohrebu zvyčajne do 20 minút (pred pandemiou 50 minút).

Na moje otázky odpovedal krupinský farár RKC Mons. ThDr. Marian Bublinc, PhD. V príprave pohrebu je podľa neho situácia pred a počas pandémie rovnaká v tom, že *ľudia potrebujú počuť hlavne to, či sme sa rozlúčili s rodinou a so všetkými, čo nám povedali a možno aj niečo zo životného príbehu zosnulého. Z úloh kázne za hlavné počas pandémie považuje, aby sme poukázali na večný život, na zodpovednosť za naše skutky tu na zemi... Uvedomuje si, že ubudlo na „slávnosti“, na dlhých rečiach, ktoré tam aj tak celkom nepatria. Keďže pohreb nie je sviatosť, pohľadu RKC nie je niečo, čo by sa nedalo vypustiť.* Bublinc zároveň hovorí, že *ohlásenia Božieho slova a zamerania sa na životný príbeh človeka sa nechce vzdať.* Na otázku o terapeutickom účinku homílie reaguje tvrdením, že *celý obrad má hlavne terapeutický ráz.* Otázku týkajúcu sa nemožnosti slúžiť sv. omšu pri každom pohrebe rieši porovnávajúc situáciu pred pandemiou na vidieku a v mestách a uvažuje na tým, že *sv. omša slúžená v kostole (raz týždenne spravidla za všetkých, ktorí zomreli v jednom týždni) aj mimo pandémie je dobrá alternatíva oproti sv. omšiam pri každom pohrebe.* Príhovor duchovného na pohrebe nepreceňuje ani nepodceňuje, lebo si uvedomuje, že *ľudia zasiahnutí bolesťou (najbližší pozostalí) nie sú schopní počuť o odkrývaní tajomstiev, ktoré sú skryté v Kristovi.* To však podľa neho nemusí platiť o širšom pohrebnom zhromaždení, pretože *bolesť nás môže otvoriť pre hlbšie pochopenie zmyslu života.* V pandemickej dobe necíti *tlak*, kvôli častejším pohrebom a chápe ich ako *službu ľuďom.* Súhlasil aj s mojím tvrdením, že nedodržiavaním obmedzeného počtu účastníkov pohrebu sa kresťanský pohreb – bohoslužobné zhromaždenie stáva ilegálnym zhromaždením.

Pri pohreboch v ECAV zisťujeme nasledovné. V dedinskom prostredí (Cerovo) trvá pohreb viac ako 45 min. V Krupine trvá približne 30 min (pre pandemiou 50 minút). Na moje otázky odpovedal krupinský zborový farár a konsenior Hontianskeho seniorátu Mgr. Miroslav Dubek. U neho sa *príprava pohrebov v súčasnosti ničím nelíši od prípravy predtým* a to až na výber piesní, keďže sa

zatvorením rakvy prestrihnúť otvor v tylovej plachte pred tvárou zomrelého. Vysvetlenie je také, aby vrah mohol zomrelý dýchať.

¹⁷⁰ *Koronavírus- usmernenie pre COJ ECAV na Slovensku a ich predstavitel'ov.* [cit. 2021.02.25]. Dostupné na internete: <https://www.ecav.sk/aktuality/stanoviska-a-vyjadrenia/koronavirus-usmernenie-pre-coj-ecav-na-slovensku-a-ich-predstavitelov>

spieva len jeden – dva verše. Pri úlohách pohrebnej kázne hovorí, že *stále a možno viac v tejto dobe je potrebné zdôrazniť ľudskú krehkosť ... čo bolo predtým navonok silné sa stáva slabým, čo bolo „isté“ je dočasným*. V súvislosti s úlohami, ktoré vzhľadom na súčasné obmedzenia vedome nesleduje reaguje tým, že *menej ako inokedy sa venuje osloveniu širšej verejnosti*. Pohreb ako *misijná príležitosť sa v súčasnosti obmedzila na minimum a pohrebná počestnosť sa stáva čoraz viac intímnejšou*. Prihovárať sa *tak malému spoločenstvu* považuje za síce *adresnejšie*, ale zároveň *pravdepodobne ťažšie*. Terapeutický rozmer kázne sa odvíja od miery *zasiahnuteľnosti smrťou*. Významnú pastorálnu príležitosť vidí *pri príprave pohrebu, keď kňaz „sedi“ s najbližšími ... i napriek súčasnému riziku*. Pri otázke ako dnešný „chudobnejší“ pohreb pomôže kazateľovi objaviť, zvestovať a poslucháčovi porozumieť a prijímať tie bohatstvá, múdrosť a poznania, ktoré sú skryté v Kristovi (Kol 2,2-3), ponúka rozhodnú odpoveď. *Ak by sme použili len "V mene Boha Otca, Syna....." stačilo by. Malo by stačiť. Osobne si myslím, že keby sme počas celého obradu mlčali a potom by nasledovalo prežehnanie a požehnanie prítomných - malo by stačiť. Osobne v skrátenej obradu nevidím ujmu. Mnohí kolegovia a kolegyne sa snažia zachovať klasický rozmer pohrebu a keby ho navýšili aj päťnásobne - nenaplnia citované slová viac.*

Odpovede blízkeho príbuzného

Za dôležité som považoval osloviť niekoho z pozostalých, kto v pandemickej dobe zabezpečoval a bol účastníkom pohrebu blízkej osoby. Na základe toho som oslovil dvoch respondentov.

Prvým je praktizujúci člen RKC, 42 ročný s vysokoškolským vzdelaním. Vo februári 2021 mu na COVID-19 v nemocnici zomrel otec. V procese smútenia mu momentálne najviac pomáha *nádej a viera, že na tomto svete sme len dočasne a že sa čoskoro uvidíme, možnosť vyrozprávať sa blízky ľudom, spomienky na posledné dni s otcom, čítanie kníh, rádio*. Pri otázke na to, že sa nemohlo deň pred pohrebom v dome smútku uskutočniť modlenie za zosnulého a akú alternatívu tohto zvyku využil, odpovedal, že *sa denne do pohrebu spolu s mamou modlili o 15.00 Korunku Božieho milosrdenstva, o 18.00 bola omša na Rádiu Lumen a o 19.00 ruženec. V piatok pred pohrebom na Rádiu Lumen pred modlením o 15.00 (Korunka Božieho milosrdenstva) bolo ohlásené, že sa modlíme i za zosnulého L. L. Tesne pred pohrebom sme s mamou prišli skôr k hrobu a pri otcovi sme sa modlili ruženec a korunku a začiatok ďalšieho ruženca (keď prišli ďalší členovia rodiny. Z cirkevných úkonov, ktoré mu najviac pomohli uviedol obrad pri hrobe, keď sa s ockom rozlúčil pán farár a okrem modlitby sa aj prihovoral a povedal o ňom pekné slová na rozlúčku. Za terapeuticky najviac prínosnú považoval modlitbu pána farára a pripomienka, že sme tu dočasne a že nás čaká zmŕtvychvstanie a spev funebrálnych piesní*. Respondent ďalej uviedol, že z čítaného epištolickeho a evanjeliového textu si spomína iba *na časť textu o zmŕtvychvstaní*. Tvrdí, že mohol aj za daných okolností (pohrebný obrad pri hrobe) vnímať slová pohrebnej homílie. S duchovným ktorý vykonával pohrebný obrad sa pred pohrebom *rozprával len veľmi krátko cez telefón*.¹⁷¹ Oddelenie pohrebných obradov a zádušnej sv. omše vníma ako nevyhnutnosť, pričom je to podľa neho lepšie, akoby nemala byť vôbec. Otázkou som zamýšľal

¹⁷¹ Nemožno hodnotiť negatívne, keďže rozhovor sa uskutočnil cez telefón zrejme kvôli karanténym opatreniam.

zistiť, či v takejto časovej postupnosti nevynikne viac prínos obidvoch obradov, ak sú konané osve a nie v ten istý deň na jednom mieste.

Druhou respondentkou je praktizujúca členka a presbyterka CZ ECAV, 70 ročná so stredoškolským vzdelaním. V Štedrý deň 2020 jej na COVID-19 v nemocnici umrel manžel. V procese smútenia jej momentálne najviac pomáha *viera v Boha, modlitby, prítomnosť mojich najbližších a priateľov*. Sama vníma *s veľkou ťažkosťou*, že sa nemohlo deň pre pohrebom v dome smútku uskutočniť modlenie. Z cirkevných úkonov, ktoré jej najviac pomohli uviedla, že *veľmi jej pomohla kresťanská rozlúčka počas pohrebu, povzbudivé slová a modlitba br. farára*. Za terapeuticky / kresťansky najviac prínosné vtedy i odstupom času najviac považuje *povzbudivé slová*. Z textov ktoré odzneli si pamätá slová „*Či žijeme a i umierame, Pánovi sme*.“ Pritom uvádza, že i za takých okolností mohla vnímať slová pohrebnej kázne, *ale nie na 100%*. Pri otázke na hlavnú alebo aspoň nejakú myšlienku kázne sa ďalej sa vyjadrila, že *najviac jej utkvel v pamäti začiatok kázne, ktorá začala o rozvíjajúcej sa perle na dne mora, ktorá mala pomáhať*. Ako rušivé a nenapomáhajúce v praktickej príprave pohrebu a ani vo vnútornom spracovávaní straty považuje *obmedzenia vyplývajúce z pandémie*. Pred pohrebom bol priestor na osobné stretnutie s kňazom.

Terénne pozorovanie pohrebu počas pandémie

Pohreb evanjelika, 75 ročný bez vzťahu k CZ. Zakladateľ atletického klubu v meste a tréner budúcich olympionikov. Manželka a deti RKC. Do svojej smrti (asi pred 10 rokmi) za neho uhrádzala cirkevný príspevok jeho mama v tamojšom CZ. Dlhé roky zamestnaný na inšpektoráte práce. Pohrebu sa v dome smútku zúčastňuje 6 osôb. Ďalších asi 50 osôb i napriek obmedzeniam stoja rozptýlení pred domom smútku.

Poriadok pohrebu

- V dome smútku

V mene Boha Otca, Syna a Ducha Svätého / Oslovenie pozostalých / Pieseň z Evanjelického funebrála č. 7 / Kolekta spievaná / Žalm spievaný

Kázňový text J 12,24-25

6 min teológia

2 min biografia

2 min pomocný obraz / príbeh

2 min aplikácia a eschatologické výpovede

Odobierka, sekundárny bibl. text – ako vzor správania zomrelého

7,5 min

Modlitba a Modlitba Pánova

Výzva na rozlúčku s telom na ceste do krematória

- Pri aute

Vyznanie viery / Prežehnanie mŕtveho tela / Áronovské požehnanie / Auto odchádza / Duchovný vyslovuje pozostalým slová sústrasti bez podania rúk a odchádza

Záver

Pandemická situácia zasiahla nielen v minulosti ale i dnes podstatným spôsobom aj do kazuálnej praxe cirkvi. Krsty, sobáše a iné príležitosti mnohí odložili na iný čas, pri pohreboch si to nikto z nás naplánovať až tak celkom nemôže. Kresťanské pohreby sa v čase trvania najprísnejších obmedzení vyplývajúcich z pandemickej situácie stali jediným legálnym bohoslužobným zhromaždením. Na pandemickom pohrebnom obrade sa ako cirkev stretáva kazateľ a najbližší príbuzní. Títo sú konfrontovaní so smrťou blízkeho človeka a tak i vlastnou smrteľnosťou v rámci prechodového rituálu, ktorého významnou súčasťou je zvesť Božieho slova. Kazatelia sú aj vzhľadom na platné obmedzenia zohľadniť špecifickú situáciu do stvárnenia pohrebného obradu i samotnej zvesti kázne. Môžeme pozorovať, že sa s tým vysporiadali individuálne, pričom v rôznej miere aplikovali odporúčania cirkvi na formálnu stránku pohrebu. V obsahovej rovine bolo vidieť, že kazatelia si nielen uvedomujú špecifickosť situácie, ale túto „novú skúsenosť“¹⁷² spracúvajú a podávajú pohrebnému zhromaždeniu. Či cirkev niečo z tejto skúsenosti získa a preniesie do budúcej kazuálnej pohrebnej praxe bude veľmi záležať na jednotlivcoch, ktorí napokon sami rozhodnú.¹⁷³ Buď chcú návrat starých „normálnych pomerov“, alebo sú ochotní vyjsť zo svojej rokmi overenej komfortnej zóny a budú mať odhodlanie zmeniť aspoň niektoré zaužívané prvky, ktoré prax v pandemickej dobe odhalila ako neužitočné pre postpandemický život cirkvi. Toto odhodlanie uskutočnia s ohľadom na cieľ svojej kazateľskej služby, ktorým je vznik alebo podpory viery pre jej využitie v každodennom živote aj po pohrebe.

¹⁷² „Teraz, v čase pandémie, mnohí vytriezveli z predstavy, že sme páni tvorstva a všetko máme v rukách. Tak sa toho chopme a hľadáme genetický kód svojej duše. A nielen v pôste, ale natrvalo.“ CHRAPPA, Š. 2021. Dostupné na internete: <https://www.tyzden.sk/spolocnost/71009/sila-postu-a-samoty/>

¹⁷³ „Zdá sa nám teraz nepredstaviteľné, že by sme mohli v budúcnosti – po prekonaní pandemickej krízy – realizovať pohreby aj „online“. Pravdou je, že na tomto pohrebe sa zúčastnilo online formou trikrát viac ľudí, než najbližší príbuzní očakávali. Boli tam priatelia a príbuzní z celého sveta, ktorí by inak neboli prišli. A všetci mali miesto „v prvom rade“ na zóme. Online forma pohrebu umožnila okrem samotného náboženského obradu predstaviť aj život zomrelej umelkyne Tessy.“ BITUŠÍKOVÁ, A. 2020. Dostupné na internete: <https://uesa.sav.sk/?q=sk/covid-19-ritualy-kadis-online>

Použitá literatúra

BITUŠÍKOVÁ, A. 2020. *COVID-19 a rituály. Kadiš online*. [cit. 2021.02.14]. Dostupné na internete: <https://uesa.sav.sk/?q=sk/covid-19-ritualy-kadis-online>

COSTELLO, M. - WALLACE, J.A. 1999. *Preaching in the Face of Death*. In: *New Theology Review*. ISSN 2169-1088 [online], Vol 12, No 4 (1999) s. 17-26. [cit. 2016.03.08] Dostupné na internete: <http://www.firstthings.com/article/2012/01/hope-bridled-grief>

FILO, J. ml. *Evanjeliové možnosti a problematika pohrebnej kázne*. In: FILO, J. st. 2004. *Pohľady do neba. Kázne, príhovory a rozlúčky pri pohreboch a pietnych príležitostiach*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2004. 295 s. ISBN 80 – 7165-467-1

HRUŠKOVIC, S. 2006. *Život Samuela Hruškovica (Vita Samuelis Hruscowitz)*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006. 176 s. ISBN 80-223-2165-6

CHRAPPA, Š. 2021. *O pôste, samote a odľahčovaní duše*. (Rozhovor s Jurajom Jordánom Dovalom, biskupom Cirkvi československej husitskej) In: *Týždeň*. č. 8/2021. s. 46. ISSN 1336-5932. [cit. 2021.02.25]. Dostupné na internete: <https://www.tyzden.sk/spolocnost/71009/sila-postu-a-samoty/>

KACIANOVÁ, N. 2015. *Pastorálna starostlivosť o smútiacich v Evanjelickej cirkvi a.v. na Slovensku*. In: KACIAN, A. (ed.) *Sprevádzanie smútiacich v medzináboženskom a medzikultúrnom kontexte*. Martin: Biblická škola v Martine, 2015. s. 49-75. ISBN 978-80-968542-6-4

Koronavírus - usmernenie pre COJ ECAV na Slovensku a ich predstavitel'ov. [cit. 2021.02.25]. Dostupné na internete: <https://www.ecav.sk/aktuality/stanoviska-a-vyjadrenia/koronavirus-usmernenie-pre-coj-ecav-na-slovensku-a-ich-predstavitelov>

MASARIK, A. 2011. *Aby smútili s nádejou: Vybrané aspekty pohrebných kázni*. Brno: L. Marek, 2011. 182 s. ISBN 978-80-87127-35-3

STANLEY, A. 2015. *The Challenge of the Funeral Celebrant. A Mission Opportunity for the Church*. Cambridge: Grove Books Limited, 2015. 28 s. ISBN 978-1-85174-945-4

ŠALAGA, M. 2016. *Teologické dôrazy pohrebnej kázne : dizertačná práca*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2016. 289 s.

ŠURÁB, M. 2013. *Vybrané kapitoly z homiletiky: Obradné homílie*. Bratislava: Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK v Bratislave, 2013. 84 s. ISBN 978-80-88696-65-0

VODRÁŽKA, P. 2021. *Ako sme sa preklamali ku katastrofe a aj tak sa z nej nepoučili (reportáž z českého Chebu)*. [cit. 2021.02.28]. Dostupné na internete: <https://dennikn.sk/2289539/ako-sme-sa-preklamali-ku-katastrofe-a-aj-tak-sa-z-nej-nepoučili-reportaz-z-ceskeho-chebu/?ref=tit>

Mgr. Michal ŠALAGA, PhD.
Evanjelická cirkev a. v.